

Ewa Węgrzyn-Jonek

Formułowanie celów wychowawczych szkoły w oparciu o analizę zadań rozwojowych uczniów

WYCHOWANIE I PROFILAKTYKA

Ewa Węgrzyn-Jonek

Formułowanie celów wychowawczych szkoły w oparciu o analizę zadań rozwojowych uczniów

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2019

Konsultacja merytoryczna
Wydział Wychowania i Profilaktyki
Maria Talar

Redakcja
Angelika Wiśniewska

Korekta
Karolina Strugińska

Projekt okładki i serii, layout,
redakcja techniczna i skład
Wojciech Romerowicz

Elementy graficzne: © g13dr3/Fotolia.com,
© Myst/stock.adobe.com

ISBN 978-83-66047-39-6
ISBN 978-83-66047-21-1 (seria „Wychowanie i Profilaktyka”)

Warszawa 2019
Wydanie I

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0 Międzynarodowa Licencja
Publiczna (CC BY-NC)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.pl>

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
www.ore.edu.pl

Spis treści

Wstęp	4
Czym jest zadanie rozwojowe?	4
Zadania rozwojowe w szkole.....	4
Cele wychowania	5
Określanie celów wychowawczych – ćwiczenie.....	6
Materiały do ćwiczenia.....	9
Bibliografia.....	10

Wstęp

Podstawowym kryterium, na podstawie którego należy dokonać doboru celów wychowawczych szkoły, są zadania rozwojowe stojące przed jej uczniami. W zależności od tego, jakie zadania uznajemy za priorytetowe, na poszczególnych etapach edukacyjnych podejmujemy określone działania wychowawcze. Aby skutecznie formułować cele wychowawcze, warto zrozumieć, na czym polegają zadania rozwojowe, oraz zidentyfikować te zadania, z którymi w danym momencie mierzą się nasi uczniowie.

Czym jest zadanie rozwojowe?

Wśród koncepcji ludzkiego rozwoju obecne są różne ujęcia tego, w jaki sposób następuje jakościowy i ilościowy przyrost cech, umiejętności i postaw. Z jednej strony wiemy, że rozwój następuje automatycznie, ludzie realizują pewien program i zgodnie z nim rosną, uczą się postrzegać świat, wykorzystywać jego elementy, abstrahować i dokonywać operacji na abstraktach. Jeśli nie pojawia się silna ingerencja zewnętrzna, młodzi ludzie rozwijają się zgodnie z tym programem. W zależności od wieku i okoliczności koncentrują się na konkretnym obszarze rozwoju. Na przykład rozpoczynając naukę w szkole, młodzi ludzie po raz pierwszy spotykają się z matematyką, zasadami ortografii, systemem lekcja – przerwa. Jednocześnie staje przed nimi ogromne wyzwanie rozwojowe, które często umyka naszej uwadze, mianowicie: ustalenie autorytetów. Uczeń musi określić np.: co zrobić, jeśli zdanie jego rodziców na temat pisania liczby 5 jest inne niż zdanie nauczyciela? Który autorytet jest ważniejszy, za kim podążać? Często trudności dydaktyczne wynikają z braku określenia przez dziecko wzajemnej relacji autorytetu rodziców i nauczyciela. Ten problem zdaje się błaży z perspektywy dorosłego, jednak z punktu widzenia siedmiolatka nie ma nic bardziej istotnego.

Zadania rozwojowe w szkole

Zidentyfikowanie zadania rozwojowego jest konieczne, by uniknąć sytuacji, w której uczeń, będący w normie intelektualnej, mimo sprzyjających warunków nie postępuje zgodnie z zasadami i opiera się działaniom dydaktycznym. Zadanie rozwojowe to cel, który należy zrealizować na konkretnym etapie rozwoju. Wiele teorii (np. koncepcja Ericka Ericksona) opiera się na założeniu, że niewykonanie zadania rozwojowego powstrzymuje przejście dziecka na kolejny etap rozwoju. Rozwój w dziedzinie matematyki nie odbędzie się, jeśli uczeń nie wykształci pojęcia liczby. Przestrzeganie zasad panujących w szkole nie

stanie się nawykiem, jeśli młody człowiek nie przejdzie od potwierdzenia, że jest „dobrym chłopcem/dziewczynką” do poszukiwania obowiązujących praw.

Istotne jest, że dużo łatwiej przychodzi nam identyfikowanie zadań rozwojowych w obrębie dydaktyki niż w sferze wychowania. W niniejszym artykule przedstawię, w jaki sposób zidentyfikować zadanie rozwojowe związane z wychowaniem.

Cele wychowania

Przygotowując się do definiowania celów wychowania, napotykamy wiele klasyfikacji i opisów. Trudno jednak dowiedzieć się z nich, jak w praktyce zainicjować organizowanie zadań wychowawczych. Uważam, że aby nie komplikować nadmiernie tej kwestii, należy zwrócić uwagę na źródło celów wychowawczych. Podstawą ich formułowania jest zrozumienie ucznia oraz jego bieżącej sytuacji. Pozostałe źródła celów są wtórne i wynikają z analizy różnych koncepcji wychowawczych, warunków danego środowiska szkolnego i przyjętych w nim praktyk. Proponuję traktować je opcjonalnie.

Ustalanie celów wychowawczych często podlega wpływom spoza szkoły. Wytwarzają je mody na akcentowanie pewnych obszarów rozwoju (jak np. asertywność lub wychowanie patriotyczne), a czasami wytyczne odgórne – zadania zlecone do zrealizowania np. przez organ prowadzący placówkę lub kuratorium, dyspozycje MEN. Zamiast poddawać się bezrefleksyjnie zewnętrznym oddziaływaniom, należy dostrzec ucznia – jego konkretne potrzeby w różnych obszarach oraz sytuację, w której się znajduje. W celu uporządkowania przestrzeni zadań rozwojowych przyjmuję podział na sfery¹: fizyczną, intelektualną, emocjonalną, społeczną, duchową. W obrębie każdej z nich nasi uczniowie mają na konkretnym etapie rozwoju zadanie do wykonania.

Patrząc na ucznia, widzimy go jedynie „tu i teraz”. Sumując swe spostrzeżenia, formułujemy opinie o nim, określając, z czym sobie radzi, a z czym ma trudności. Jednak prosta suma obserwacji nie pozwala nam wskazać przyczyn dostrzeżonych zjawisk. Zatem warto pogłębić ją o refleksje na temat tego, z czym mierzy się młody człowiek, kiedy na niego patrzymy. Nieodrabianie prac domowych czy trudności w przestrzeganiu zasad często są objawem zmagania się z zadaniem rozwojowym.

¹ Za: Gaś Z. B., Poleszak W., (2017), *Opracowujemy i ewaluujemy program wychowawczo-profilaktyczny szkoły*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, s. 7.

Gdy obserwujemy same te zachowania, umyka nam wiedza, „skąd uczeń wychodzi i dokąd zmierza”. To trochę tak, jakby patrząc na podróżnika z pełnym ekwipunkiem, powiedzieć, że nie potrafi rozstać się z przedmiotami i dlatego ma taki wielki plecak. Bez zrozumienia celu możemy podróżnikowi perswadować, żeby zostawił co nieco lub w ogóle pozbył się bagażu, bo pewnie mu niewygodnie. Działania prowadzone bez refleksji nad zadaniem rozwojowym ucznia często okazują się być bezproduktywne z perspektywy etapu edukacyjnego.

Jeśli założymy, że zadaniem rozwojowym ucznia w wieku około 11–13 lat jest osiągnięcie niezależności osobistej, to w jaki sposób przejść od tego założenia do celu wychowawczego? Pierwszym krokiem jest przyjęcie, że uczeń nie osiągnął jeszcze celu – w tym przypadku: nie jest samodzielny. Łatwo w tej sytuacji przyjąć na siebie zadanie rozwojowe ucznia, dochodząc do wniosku np.: jeśli ma być niezależny, to ja go tego nauczę. Jednakże wyręczanie uniemożliwi uczniowi osiągnięcie samodzielności. Cele wychowawcze mają prowadzić do wykonania zadania rozwojowego, zamiast zakładać jego eliminację. Poza tym realizacja celu sformułowanego zbyt ogólnie – np. słowami: „uczeń jest niezależny osobiście” – okaże się trudna do zweryfikowania. Łatwiej będzie sprawdzać realizację zoperacjonalizowanych celów – nie poprzez badanie „samodzielności”, a raczej poprzez określanie liczby odbytych z nauczycielem rozmów na temat sposobów uczenia się w domu czy ilości konfliktów między uczniami rozwiązanych bez pomocy dorosłego. Operacjonalizacja ma służyć podzieleniu na mniejsze odcinki drogi od miejsca, „gdzie uczeń jest”, do miejsca, w którym naszym zdaniem „powinien się znaleźć”. Dzięki niej widzimy, co wspiera ucznia w zmaganiu się z zadaniami rozwojowymi. Dlatego przed postawieniem celów wychowawczych proponuję przeprowadzenie ćwiczenia, które pomoże dostrzec ucznia i oszacować jego sytuację rozwojową.

Określanie celów wychowawczych – ćwiczenie

Ćwiczenie składa się z dwóch etapów.

- I. W początkowej fazie pracy celem jest dokonanie charakterystyki dziecka na danym etapie rozwojowym na podstawie doświadczeń nauczycieli biorących udział w ćwiczeniu oraz fragmentów wybranego podręcznika psychologii rozwojowej (patrz: bibliografia). Osoby biorące udział w ćwiczeniu pracują w pięciu grupach. Każda osoba otrzymuje materiał z podręcznika dotyczący wybranej sfery życia człowieka. Uczestnicy mogą otrzymać materiały przed szkoleniem – wówczas będą mieli możliwość wcześniejszego przygotowania się do pracy w grupie.

Tabela 1. Zawartą w tabeli charakterystykę ucznia podzielono z uwzględnieniem sfer jego rozwoju: fizycznej, intelektualnej, emocjonalnej, społecznej i duchowej. W kontekście każdej z tych sfer uczestnicy omawiają potencjał, zachowania, potrzeby dziecka oraz wskazują, do czego zmierza w rozwoju. Uzupełniając tabelę, analizują warunki konieczne, by osiągnęło ono bieżące cele, oraz zastanawiają się, co może przeszkadzać w jego rozwoju. Na koniec próbują zdefiniować zadania dorosłych – rodziców i nauczycieli, a także określić zakresy obowiązków jednych i drugich.

Każda grupa prezentuje wyniki swoich rozważań na forum, tak aby wszyscy uczestnicy mogli omówić rozwój dziecka w kontekście każdej ze sfer. Pierwszy etap ćwiczenia podsumowujemy za pomocą dyskusji zogniskowanej.

Pytania do dyskusji zogniskowanej:

1. W jakim stopniu zebrane opisy poszczególnych sfer obrazują rozwój ucznia na tym etapie?
2. Co było łatwe w tej pracy? Co sprawiło kłopot?
3. Dlaczego właśnie to okazało się łatwe? Na czym polegały trudności? Jak sobie z nimi poradziście? Jak można sobie z nimi radzić w szkole? Czego jeszcze potrzebujemy, żeby mieć pełny obraz rozwoju ucznia na tym etapie?
4. Które obszary rozwoju ucznia możemy, a które powinniśmy uczynić w pierwszej kolejności celem naszej pracy wychowawczej?

- II. Na drugim etapie pracy uczestnicy mają za zadanie dokonać wyboru celów do realizacji odnoszących się do każdej ze sfer życia człowieka oraz zoperacjonalizować je poprzez przełożenie na konkretne zadania do zrealizowania uwzględnione w programie wychowawczo-profilaktycznym placówki na dany rok szkolny. Kolumna „Sylwetka absolwenta” służy refleksji, czy wybrane do realizacji zadania prowadzą do osiągnięcia celów szczegółowych, na których opiera się wizja absolwenta szkoły. Zoperacjonalizowane cele można poddać analizie za pomocą techniki SMART (ang. *specific, measurable, achievable, relevant, time-bound*), żeby sprawdzić, czy na pewno są zgodne z pierwotnymi założeniami; czy są mierzalne, czyli po czym można poznać, że zostały osiągnięte; czy są spójne z przyjętymi wartościami; czy mają określony czas realizacji. Uczestnicy pracują w takich grupach jak na pierwszym etapie, skupiając się na tej samej sferze życia człowieka, którą analizowali uprzednio.

Tabela 2. Praca nad sformułowaniem zadań do realizacji zaczyna się od analizy wybranych na pierwszym etapie celów i polega na przemyśleniu, jakie konkretne działania nauczycieli oraz uczniów prowadzą do ich osiągnięcia, jakie formy aktywności i jakie treści służą skuteczności podejmowanych inicjatyw. Każda grupa prezentuje pozostałym wyniki swojej pracy.

Wspólne podsumowanie na forum ma prowadzić do:

- sprawdzenia, które zadania się powtarzają;
- doprecyzowania sformułowań;
- decyzji, ile zadań należy wybrać do realizacji na dany rok.

Tabela 1. Obszary rozwoju Etap

Sfera rozwoju	Obszar rozwoju/ opis: co i jak się rozwija?	Cel rozwoju w tym obszarze	Warunki potrzebne do rozwoju	Co przeszkadza w rozwoju w tym obszarze?	Zadanie szkoły (dorosłych)
Fizyczna					
Intelektualna					
Emocjonalna					
Społeczna					
Duchowa					

Tabela 2. Program wychowawczo-profilaktyczny, formułowanie celów i projektowanie zadań

Sfera	Cele	Zadania	Formy i treści	Sylwetka absolwenta
Cielesna				Dojrzałość fizyczna
Intelektualna				Dojrzałość intelektualna
Emocjonalna				Dojrzałość emocjonalna
Społeczna				Dojrzałość społeczna
Duchowa				Dojrzałość duchowa

Materiały do ćwiczenia:

1. Fragmenty tekstów dla rady pedagogicznej dotyczących prawidłowości rozwojowych uczniów szkoły podstawowej na etapie 7–12 lat, np. z podręcznika Brzezińska A. I., (2005), *Portrety psychologiczne człowieka*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne:
 - s. 261–262 zmiany w sferze fizycznej;
 - s. 267–271 zmiany w sferze poznawczej;
 - s. 271–273 zmiany w sferze emocjonalnej;
 - s. 274–277 zmiany w sferze społecznej;
 - s. 288–289 zmiany w sferze moralnej.

2. Lista zadań rozwojowych na podstawie: Czabała Cz., Kluczyńska S. (red.), (2015), *Poradnictwo psychologiczne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 48–50.
3. Charakterystyka metody SMART np. z: Kazimierska I., Lachowicz I., Piotrowska L. (oprac.), (2017), *Formułowanie celów rozwojowych według metodologii SMART*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, dostępna online: https://doskonaleniewsieci.pl/Upload/Artykuly/2_1/formulowanie_celow_wg_smart.pdf

Bibliografia:

- Gaś Z. B., Poleszak W., (2017), *Opracowujemy i ewaluujemy program wychowawczo-profilaktyczny szkoły*, Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Brzezińska A. I. (red.), (2005), *Portrety psychologiczne człowieka*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Czabała Cz., Kluczyńska S. (red.), (2015), *Poradnictwo psychologiczne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kamza A., (2014), *Rozwój dziecka. Wczesny wiek szkolny*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Schaffer H. R., (2010), *Psychologia rozwojowa. Pojęcia podstawowe*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Erikson E. H., (1997), *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
www.ore.edu.pl